

ความสำคัญของปัญหา

วัยทารกเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์ ถ้าทารกได้รับการวางรากฐานที่ดีเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพ ทารกก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์แข็งแรง เป็นกำลังสำคัญของประเทศ รากฐานการเจริญเติบโตของทารกมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ทารกจะมีสุขภาพดีถ้ามารดาปฏิบัติตนในขณะตั้งครรภ์เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและโภชนาการให้อย่างถูกต้อง ขณะที่อยู่ในครรภ์ อาหารเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของทารก เพราะทารกจะได้รับอาหารจากมารดาโดยผ่านทางสายรกที่อยู่ในมดลูก

เมื่อคลอดแล้ว "น้ำนมมารดา" เป็นอาหารที่มีประโยชน์และมีคุณค่าที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 6 เดือนแรก ต่อจากนั้นปริมาณน้ำนมมารดาจะลดลง ทารกจึงควรได้รับอาหารอื่นเพิ่มเติม นอกเหนือจากนมมารดา เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการและการเจริญเติบโตของร่างกาย แต่ทารกควรได้รับนมมารดาไปเรื่อยๆ จนถึงอายุ 2 ปี เพราะจะทำให้ร่างกายของเด็กแข็งแรงไม่เกิดการเจ็บป่วยง่าย โดยเฉพาะโรคท้องเสีย และโรคหัด เพราะว่ามีนมมารดามีสารที่ช่วยในการดูดซึมแคลเซียมและเหล็ก อีกทั้งช่วยในการเจริญเติบโตของเชื้อ *Lactobacillus bifidus* ในลำไส้ เชื้อตัวนี้จะทำให้ลำไส้มีภาวะเป็นกรด อันมีผลช่วยยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อแบคทีเรีย เชื้อรา และพยาธิ ที่ทำให้เกิดโรคท้องเสีย (จันทร์ฉวี ระเบียบโลก, 2534: 9; วีระพงษ์ นิตวานนท์, 2535: 49-50) นอกจากนี้มารดาที่ให้นมบุตรสม่ำเสมออย่างเต็มที่ที่ไม่มีประจำเดือน (Lactation amenorrhea) ประมาณ 8-12 เดือน ซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านการวางแผนครอบครัว ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของ Bongaarts Jain and Bongaarts พ.ศ.2524 และ Kennedy et al. พ.ศ.2532 พบว่า สตรีที่ให้นมบุตรสม่ำเสมอจะไม่ประจำเดือนหลังคลอด 7 เดือน (Bongaarts, 1978: 115-119; Jain and Bongaarts, 1981: 79, 92-93; Kennedy et al., 1989: 488-494)

ในอดีตหน้าที่หลักของสตรีที่เป็นมารดา คือการให้กำเนิดและการเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนดูแลบ้านเป็นสำคัญ แต่เมื่อสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ในสังคมไทยได้กลายมาเป็นสังคมแบบอุตสาหกรรมใหม่มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากอัตราส่วนของแรงงานสตรีในภาคเกษตรให้ลดลงจาก

ร้อยละ 87.6 ในปี พ.ศ.2503 เป็นร้อยละ 57.5 ในปี พ.ศ.2531 ส่วนแรงงานสตรีในภาคเกษตรเพิ่มขึ้น (กรมแรงงาน, 2532: 7) โดยเฉพาะแรงงานในอุตสาหกรรม หัตถกรรม เพื่อการส่งออก คนงาน ระดับผู้ใช้แรงงาน เป็นสตรีประมาณร้อยละ 80 (สุธีรา ทอมสัน, 2533: 5) และจากการสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ รอบ 3 พบว่า อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของสตรีที่สมรสอยู่กินร้อยละ 87.3 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2532: 19-20)

เนื่องจากในสภาพปัจจุบัน ภรรยาทำหน้าที่แม่บ้านเลี้ยงดูบุตรอย่างเดียว โดยมีสามีเป็นผู้หารายได้มาจุนเจือครอบครัวแต่เพียงผู้เดียวย่อมไม่เพียงพอ ทำให้สตรีจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ระยะเวลาที่อยู่บ้านลดลง ระยะเวลาที่มารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาตนน้อยลงด้วย ดังจะเห็นได้จากโครงการสำรวจภาวะการเลี้ยงลูกด้วยนมมารดาในประเทศไทย พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2512-2522 ระยะเวลาเฉลี่ยที่เด็กหย่านมมารดาลดลงจาก 22.4 เดือนใน พ.ศ.2512 เหลือเพียง 17.5 เดือนใน พ.ศ.2522 (พิรลธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ, 2525: 1) การที่ทารกได้รับนมมารดาเป็นระยะเวลาน้อยลงนั้น มีผลต่อการเจริญเติบโตของเด็ก โดยเฉพาะสมอง (ไกรลธิ์ ตันตศิรินทร์, 2522: 78; เฉิมศักดิ์ สุภาพผล, 2526: 13) เด็กอาจป่วยด้วยโรคปอดบวมและโรคท้องเสียได้ง่าย (จันทร์นัฏ ระเบียบโลก, 2534: 12) เมื่อโตขึ้นเด็กอาจขาดสารอาหาร โดยเฉพาะในเขตภาคใต้ พื้นที่ 3 จังหวัด คือ ยะลา บัตตานี และนราธิวาส พบว่า เด็กที่มีภาวะทุพโภชนาการหรือขาดสารอาหารเนื่องจากขาดวิตามินเอ บางรายมีอาการตาบอดซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากมารดาไม่ได้เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา แต่เลี้ยงด้วยนมข้นหวาน (สง่า คามาพงษ์, 2535: 12)

จากผลการสำรวจที่พบว่าระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาลดลง รัฐบาลได้กำหนดแนวทางในการส่งเสริมการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) โดยมีมาตรการควบคุมการโฆษณาผลิตภัณฑ์ที่ใช้เลี้ยงทารก โดยเน้นถึงการโฆษณาทางวิทยุ และโทรทัศน์ ห้ามขายนมผสมในโรงพยาบาลของรัฐ แต่ไม่ได้งดการขายนมผสมในโรงพยาบาลทั่วไป โดยเฉพาะโรงพยาบาลเอกชน เพราะยังมีปัญหาอีกหลายประการ เช่น ในกรณีมารดามีหัวนมบอด หรือคลอดก่อนกำหนด เป็นต้น แต่ผลปรากฏว่าระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาก็ยังคงมีระยะสั้น เมื่อเปรียบเทียบกับ พ.ศ.2522 กล่าวคือ จากการสำรวจภาวะการคุมกำเนิดของประเทศไทย ครั้งที่ 2 และ 3 ของ Knodel และคณะ ปี 2528 พบว่า ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาของสตรีทั่วประเทศ ปี 2524 เท่ากับ

16.6 เดือน และใน พ.ศ. 2527 เท่ากับ 17.6 เดือน (Knodel, Komnuansilpa and Chamratrithirong, 1985: 302-311)

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ระยะเวลาเฉลี่ยการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาล้น เพราะมารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าระยะเวลาเฉลี่ยการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา มีความแตกต่างกันแต่ละอาชีพหรือลักษณะของงานที่สตรีทำ ดังปรากฏในผลงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่ผ่านมา เช่น การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ เฉลิมศักดิ์ สุภาผล พ.ศ.2525 การศึกษาทั่วประเทศของไทยของ Knodel and Debavalya พ.ศ.2523 และการศึกษาในต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สหรัฐอเมริกา โบลิเวีย เป็นต้น (ฉลิมศักดิ์ สุภาผล, 2526: 13-20; Castle et al., 1988: 95-120, 61; Huffman, 1984: 170-182; Knodel and Debavalya, 1980: 355-377; Popkin and Solon, 1976: 556-566; Winikoff et al., 1988: 20-40)

ในอดีตกฎหมายอนุญาตให้สตรีลาคลอดได้ 30 วัน แต่ใน พ.ศ.2535 ตามระเบียบกฎหมายแรงงานได้ให้โอกาสสตรีที่รับราชการลาคลอดได้ 60 วัน โดยได้รับเงินเดือน (สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2535: 9-10) สตรีที่ประกอบอาชีพอื่นๆ สามารถลาก่อนและหลังคลอดได้ไม่เกิน 90 วัน โดยนายจ้างจ่ายค่าจ้างแก่ลูกจ้างเท่ากับค่าจ้างในวันทำงาน แต่ไม่เกินวันลา 45 วัน ส่วนที่เหลือประกันสังคมจ่าย ซึ่งจะเหมาจ่ายได้ครั้งละ 3,000 บาท หรือได้รับร้อยละ 50 ของค่าจ้าง แต่ไม่เกิน 60 วัน (สำนักงานประกันสังคม, 2536) สตรีที่เป็นลูกจ้างของเอกชน โดยเฉพาะพวกที่ใช้แรงงานต่างๆ พบว่า บางคนหยุดงานเพียง 15 วันเท่านั้นก็กลับเข้ามาทำงาน เนื่องจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ (สตรี, 2533: 31) นับว่าเป็นระยะเวลาที่น้อยมากสำหรับมารดาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของมารดากับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา โดยพิจารณาถึงลักษณะงานของสตรี อาชีพ และสภาพการทำงานของสตรีที่มีผลกับระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าว ว่ามีความขัดแย้งกันหรือไม่ อย่างไร เพราะในปัจจุบันนี้ การศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา มิได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ผู้วิจัยหวังว่าผลการวิจัยนี้อาจเป็นแนวทางในการส่งเสริมและแนะนำให้สตรีเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลานานขึ้น และยังเป็นแนวทางในการวางนโยบายในการช่วยเหลือสตรีในระยะหลังคลอดอีกด้วย

แนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของสตรี

แนวความคิดที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา นั้น ได้อาศัยแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทที่ขัดแย้งกันระหว่างการเป็นมารดากับการทำงานของสตรี

สถานภาพ (Status) คือ ตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม เช่น สตรีเมื่ออยู่ในสถานที่ทำงานก็จะเป็นนายจ้างหรือลูกจ้าง เมื่ออยู่ที่บ้าน ก็จะเป็นภรรยาของสามีและเป็นมารดาของบุตร เป็นต้น สถานภาพมี 2 ประเภทคือ (จามทิศ ลัดยัสวง, 2534: 98-112)

1. สถานภาพที่ได้มาจากกำเนิด (Ascribed Status) เป็นสถานภาพที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่มที่เราเลือกไม่ได้ เป็นสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้มาตั้งแต่เกิด เมื่อแรกเกิดเราได้ตำแหน่งเหล่านี้ เช่น ตำแหน่งทางเพศเป็นชายหรือหญิง ตำแหน่งทางเครือญาติเป็น พ่อแม่ ลูก หลง บ้า น้ำ อา นอกนั้นเป็นตำแหน่งทางชนชั้น ศาสนา และลัทธิ ซึ่งได้ตามบิดาหรือมารดา รวมทั้งตำแหน่งทางอายุเป็นคนในวัยต่างๆ เช่น วัยทารก เด็ก ผู้ใหญ่ วัยชรา เป็นต้น

2. สถานภาพสัมฤทธิ์หรือสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ (Achieved Status) เป็นสถานภาพที่ไม่ได้มาตั้งแต่เกิด แต่ได้มาในภายหลัง สถานภาพประเภทนี้มิได้มาเพราะความพยายาม ความอดทนอดกลั้นต่อความยากลำบากต่างๆ มีการฝึกอบรมเป็นเวลานาน เช่น นิสิต อาจารย์ ข้าราชการ ผู้จัดการบริษัท เสมียน คนงาน และทหารเรือ เป็นต้น

โดยทั่วไปบุคคลในสังคมจะมีสถานภาพอย่างน้อยหนึ่งตำแหน่ง บางคนมีหลายตำแหน่ง เช่น เป็นภรรยา, เป็นแม่บ้าน ลูก พี่ น้อง, เป็นผู้จัดการบริษัท, ประธานสโมสร, เฮอร์เชลสมาคม เป็นต้น การที่สตรีมีตำแหน่งหลายตำแหน่ง ในตำแหน่งต่างๆ เหล่านี้สตรีจะให้ความสำคัญไม่เท่ากัน ในแต่ละสังคมจะมีปัจจัยต่างกันที่จะกำหนดว่าตำแหน่งใดสำคัญที่สุดต่างกัน ดังนั้น สตรีจะมีสถานภาพหลัก (Key Status) ของตัวเอง กล่าวคือ สตรีจะยึดถือว่าตำแหน่งใดเป็นตำแหน่งที่สำคัญ (Key Status) ก็จะปฏิบัติหน้าที่ของตนในตำแหน่งนั้นให้ดีที่สุดหรือเด่นชัดที่สุดในกรณีสตรีที่สมรสแล้ว จะเป็นทั้งภรรยา มารดา และแม่บ้าน ในอดีตตำแหน่งที่สำคัญที่สุด คือ การเป็นมารดาและแม่บ้าน แต่ในปัจจุบันสตรีอาจให้ความสำคัญกับอาชีพหรืองานที่ตนเองทำมากกว่าเป็นมารดาและแม่บ้าน เพราะสังคมสมัยใหม่สถานภาพทางอาชีพจะเป็นสถานภาพที่สำคัญที่สุด

เมื่อสตรีมีสถานภาพหรือตำแหน่งต่างๆ ตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป สถานภาพบางอย่างอาจขัดแย้งกันได้ (Status Inconsistency) เช่น สตรีที่ประกอบอาชีพเป็นนายจ้าง ประธานบริษัท และยังเป็นประธานสโมสร เฮอร์เชลสมาคมต่างๆ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สำคัญ มีเกียรติในสังคม ได้รับ

การยกย่อง แต่เมื่ออยู่ที่บ้านสตรีผู้นี้ต้องทำงานบ้าน เลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง สตรีอาจรู้สึกไม่พอใจกับตำแหน่งแม่บ้านและการเป็นมารดาได้

นอกจากจะพิจารณาถึงสถานภาพหรือตำแหน่งแล้ว บทบาท (Role) คือ การกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (สุพัทวรา สุภาพ, 2522: 581; งานพิศ สัตย์สงวน, 2534: 101) สถานภาพและบทบาทมักจะเป็นของคู่กัน

บทบาท (Role) คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เช่น สตรีมีตำแหน่งเป็นมารดาจะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่างๆ ของมารดา เช่น เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา อาบน้ำ อาบน้ำ สอน ให้ความรักความเอ็นดู และอื่นๆ อีก เป็นต้น ตำแหน่งอื่นๆ ก็เช่นกัน นอกจากสตรีจะเป็นมารดา สตรียังต้องแสดงบทบาทด้านอาชีพที่ตนเองอีกด้วย ในบางครั้งบทบาทอาจขัดแย้งกันได้ (Role Conflict) เมื่อสตรีมีหลายบทบาท เช่น บทบาทของการเป็นมารดาบทบาทการทำงาน ของสตรี โดยเฉพาะการทำงานนอกบ้านเพื่อค่าจ้างหรือการทำงานเชิงเศรษฐกิจ จะขัดแย้งกับการเลี้ยงดูบุตรมากที่สุดในช่วงเด็กวัยก่อนเข้าเรียน (Lloyd, 1990: 5) ถ้าสตรีนี้ทำงานนอกบ้านระยะเวลาที่ให้บุตรจะลดลง เพราะมารดาต้องเป็นผู้ให้ด้วยตนเอง แต่ทำให้ผลผลิตมารดาไม่จำเป็นต้องอยู่กับทารกในเวลาทั้งหมด ฉะนั้นสตรีที่ทำงานนอกบ้านจึงจำเป็นต้องหาวิธีให้ความสนใจต่อทารกให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเขตเมือง (Esterik P.V. and Greiner T., 1981: 184) เนื่องจากสภาพสังคมหรือตลาดแรงงานไม่เอื้อให้สตรีออกจากงาน ลางาน หรือนำบุตรไปเลี้ยงในที่ทำงานได้ ดังเช่นในเขต ที่จะได้พบเห็นมารดาพาทารกไปเลี้ยงได้ในขณะทำงาน (Podhisita et al., 1990: 39-40)

ในสังคมสมัยใหม่มีการคาดหวังในบทบาทต่างๆ มาก แต่ละบุคคลมีตำแหน่งมากมาย แต่ไม่สามารถแสดงบทบาทได้ทุกบทบาท เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจและปัจจัยอื่นๆ ทำให้เกิดความรู้สึกที่เรียกว่าตึงเครียด (Stain) ได้ จึงได้เกิด "บทบาทที่ต่อรอง" (Role Bargain) ขึ้น กล่าวคือ การเลือกบทบาทใดบทบาทหนึ่งให้ดีที่สุด สำหรับบทบาทอื่นๆ อาจต้องทิ้งไปเลย เช่น สตรีที่เป็นพยาบาล เมื่อมีบุตรอาจเห็นความสำคัญของ การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา และต้องการแสดงบทบาทของมารดาอย่างเต็มที่ อาจลาออกจากงาน ละทิ้งบทบาทของการเป็นพยาบาล เป็นต้น แต่สตรีบางอาชีพไม่สามารถลาออกจากงานได้ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจบังคับ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถละทิ้งบทบาทของการเป็นมารดาได้

จากแนวความคิดดังกล่าวนี้ ได้มีผู้ศึกษาถึงปัจจัยในบ้างที่มีอิทธิพลต่อระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา เช่น Huffman (1984: 174) ได้กล่าวว่า แบบแผนการทำงานของมารดาจะมีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ซึ่งแบบแผนการทำงานของสตรีนี้จะถูกกระทบมาจากความเป็นเมือง การศึกษา รายได้ และสภาพแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรม สังคม การบริการทางด้านสุขภาพ และความรู้ความสามารถทางด้านร่างกายของสตรีจะมีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาด้วย

ความสำคัญของการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา

การเลี้ยงดูบุตรนั้น นอกจากจะให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็กทางด้านจิตใจแล้ว การให้อาหารที่ถูกสุขลักษณะก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะแรกเกิด นมของมารดาเป็นอาหารที่เหมาะสมที่สุดในการเลี้ยงทารก นอกจากมารดาจะไม่ต้องเสียเวลาปรุงแต่งอาหารแล้ว ยังเป็นการตอบสนองความต้องการของทารก ทั้งในด้าน การได้รับอาหารที่มีคุณค่า และได้รับการสัมผัสทางกายเป็นการถ่ายทอดความรัก ความผูกพันระหว่างมารดากับบุตร (ประสิทธิ์ รุ่งเรืองวัฒนกุล, 2533: 36; วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2535: 40-41) การที่กล่าวว่า นมมารดานั้นเหมาะสมและดีที่สุดในการเลี้ยงดูบุตร ก็เพราะนมนมมารดามีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ คือ

1. มีสารอาหารครบถ้วน ในนมนมมารดาจะมีสารอาหารที่จำเป็นและเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของร่างกาย โดยเฉพาะสมอง ตั้งแต่แรกคลอดจนถึง 6 เดือน หลังจากนั้นระหว่าง 6-8 เดือนปริมาณน้ำนมจะลดลง อาจไม่เพียงพอับความต้องการของทารก แต่เด็กทารกก็ควรจะได้รับนมมารดาต่อไปเรื่อยๆ จนอายุถึง 1-2 ปี (นวลตา วันเพ็ญ, 2529: 7; รุจิระ สุภรณ์ไพบูรณ์, 2631: 37; จันทรัตน์ ระเบียบโลก, 2534: 9) โดยปกติ นมนมมารดาจะมีในระยะ 4-6 วันแรกหลังคลอด จะมีลักษณะใส เรียกว่า "นมนมเหลือง (Colostrum)" มีปริมาณ 10-40 มล. ต่อวัน มีปริมาณโปรตีนและเกลือแร่สูงกว่าน้ำนมในระยะต่อๆ มา และมีสารต่อต้านเชื้อโรค หรือภูมิคุ้มกันโรคปนอยู่เป็นจำนวนมาก (วิระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2535: 46-47) นอกจากนี้ยังมีสารอาหารที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของเด็ก ซึ่งเป็นส่วนประกอบอยู่ในนมนมมารดา ได้แก่

ก. โปรตีน เป็นชนิดที่ง่ายกว่าไขมัน และมีส่วนที่มีคุณสมบัติต้านทานเชื้อโรคในระบบทางเดินอาหารและทางเดินหายใจ นอกจากนี้ถ้าทารกได้รับน้ำนมแม่ปริมาณโปรตีนที่ทารกได้แต่ละวันจะเป็นปริมาณที่เหมาะสม สามารถช่วยย่อยและดูดซึม ตลอดจนร่างกายนำไปใช้ได้ดี และเพียงพอกับความต้องการของทารก ส่วนในนมวัว มีปริมาณโปรตีนสูงจนเกินไปสำหรับทารก ซึ่งถ้าเข้าไปในร่างกายมาก ดับจะเปลี่ยนไปเป็นยูเรียในโตรเจน (Urea Nitrogen) และขับออกมาทางไต ทำให้ไตทำงานมากขึ้น และอาจทำให้เด็กทารกเป็นโรคไตได้

ข. ไขมัน เป็นไขมันที่จำเป็นต่อร่างกายมากกว่าในนมผสม และบางชนิดไม่มีในนมผสม

ค. คาร์โบไฮเดรต เป็นชนิดที่ทำให้ยูจจาระของเด็กมีภาวะเป็นกรด อันเกิดจากการย่อยของแบคทีเรียในลำไส้ และยังขัดขวางไม่ให้เชื้อ E. Coli และ Yeast เชื้อยีสต์เติบโต

ง. วิตามินและเกลือแร่ในนมผงมารดา จะมีปริมาณใกล้เคียงกับวิตามินและเกลือแร่ในนมวัวหรือนมผสมอื่น ๆ โดยทั่วไปวิตามินดีจะมีปริมาณน้อยกว่าในนมผสม จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมามีพบว่า เด็กที่ดื่มนมมารดาจะไม่มีอาการขาดวิตามินดี ในปัจจุบันจากการศึกษาใน 4 จังหวัดภาคใต้พบว่า เด็กขาดวิตามินเอและตาบอด เนื่องจากมารดาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมชั้นหวาน นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยยังพบว่า มารดาที่คลอดก่อนกำหนด นมจะมีวิตามินและเกลือแร่หรือพลังงานมากกว่านมมารดาที่คลอดครบกำหนด (สง่า ตามาพงษ์, 2535: 12)

2. การเกิดโรคภูมิแพ้ (Allergy) เพราะในนมผงมารดาไม่มีสาร B-lactoglobulin ที่ทำให้เกิดภูมิแพ้ แต่ในนมวัวมีสารดังกล่าวนี้ ซึ่งพบว่าทำให้เกิดโรคภูมิแพ้ได้ร้อยละ 5-7 โดยเฉพาะในระยะ 2-3 เดือนแรก

3. ความผิดปกติด้านทานโรคติดเชื้อ โดยเฉพาะโรคอุจจาระร่วง การติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจในช่วง 2-3 เดือนแรก (จวิทยาวัตร คุ้มพยัห์ และคณะ, 2525: 22-31; วีระพงษ์ ฉัตรานนท์, 2535: 48) จากการศึกษาในอินโดนีเซีย โดย Sommer et al (1989) อ้างใน สง่า ตามาพงษ์, 2535: 14) พบว่าเด็กที่ไม่ได้รับประทานนมมารดา จะมีโอกาสเป็นโรคติดเชื้อระบบทางเดินหายใจและโรคอุจจาระร่วง มากกว่าเด็กที่รับประทานนมมารดาถึง 2 และ 3 เท่า ตามลำดับ

4. ประโยชน์ การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาจะช่วยประหยัดค่านมและยังช่วยประหยัดค่าอุปกรณ์ต่างๆ ในการเตรียมนมให้ถูกต้อง เช่น หัวนม ขวดนม เป็นต้น

5. ด้านพฤติกรรม อารมณ์และจิตใจ การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาจะช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีระหว่างมารดากับบุตร ทำให้มีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด สัมผัสทางร่างกายนี้จะมีผลต่อการพัฒนาการทางด้านจิตใจหรืออารมณ์ รวมทั้งบุคลิกภาพของเด็กด้วย โดยเฉพาะขณะที่เด็กดูดนมมารดา เด็กจะรู้สึกอบอุ่น ปลอดภัยและมารดาเองก็จะเกิดความสุขในบทบาทของตน

6. ผลดีต่อมารดา การเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานั้น นอกจากจะมีผลดีทางด้านจิตใจ ยังมีผลต่อร่างกาย สตรีที่ให้นมบุตรอย่างเต็มที่ที่ไม่มีประจำเดือน (Lactation amenorrhea) เป็นระยะเวลาประมาณ 6-18 เดือน ภายหลังคลอดบุตร ซึ่งเปรียบเทียบกับสตรีที่ไม่ได้เลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเองจะมีประจำเดือนภายใน 2-4 เดือนภายหลังคลอด (วีระพงษ์ ฉัตรวานนท์, 2535: 46-47) และพบว่าสตรีที่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเองไม่สม่ำเสมอหรือให้นมตนเองสลับกับนมผสม ประจำเดือนจะมาเร็วกว่าสตรีที่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเองเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีที่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมตนเองจะมีโอกาสเป็นมะเร็งเต้านมน้อยกว่าอีกทั้งทำให้มารดารูปร่างกลับคืนได้เร็ว เพราะไขมันที่สะสมขณะที่ตั้งครรภ์ถูกนำไปใช้ในการสร้างน้ำนม

จะเห็นได้ว่าน้ำนมมารดามีความสำคัญและมีประโยชน์แก่ทารกมาก โดยเฉพาะในขวบปีแรก จากการศึกษาของยูนิเซฟที่ผ่านมา (ยูนิเซฟ, 2533: 20) พบว่าทารกที่รับประทานนมผง มีโอกาสเจ็บป่วยและตายถึง 25 เท่าของทารกที่ได้รับประทานนมมารดาในช่วง 6 เดือนแรก ดังนั้นมารดาจึงควรเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาที่นานที่สุดเท่าที่มารดาจะทำได้ เพราะน้ำนมมารดาเปรียบเสมือนวัคซีนสำหรับทารก เด็กจะแข็งแรงเจ็บป่วยน้อย มีภูมิคุ้มกันสูงต่อเชื้อหวัดและอาการท้องเสีย โดยเฉพาะเด็กที่ได้รับประทานน้ำนมเหลือง จะได้รับภูมิคุ้มกันต่อเชื้อที่ทำให้เกิดโรคลำไส้และทางเดินปัสสาวะอีกเสบ นักวิชาการบางท่านเชื่อว่าทารกที่เด็กได้รับประทานนมมารดาเป็นเวลานาน กล่าวคือ 2 ปีขึ้นไป เด็กจะมีพัฒนาการเร็ว โดยเฉพาะทางด้านสมองเจริญมากกว่าเด็กที่เลี้ยงด้วยนมผสม และยังช่วยลดอัตราตายของทารกเนื่องจากโรคติดเชื้อและการคลอดก่อนกำหนด เพราะการรับประทานน้ำนมมารดาทำให้เด็กคลอดก่อนกำหนดได้รับภูมิคุ้มกันโรคระบบทางเดินหายใจ, โรคอุจจาระร่วง อีกทั้งยังมีวิตามิน เกลือแร่ ไบรตินสูงกว่าปกติ นอกจากนี้ปริมาณน้ำที่ได้รับจากน้ำนมมารดาก็เพียงพอับความต้องการของทารกในแต่ละวัน ที่สำคัญอีกประการก็คือ เด็กจะไม่มีอาการแท้งมารดา เพราะการที่เด็กได้รับประทานนมผสมเด็กอาจแพ้ถึงตายได้ หรืออาจขาดสารอาหารบางอย่าง โดขึ้นอาจเกิดภาวะทุโภชนาการได้ (สง่า ดามพงษ์, 2535: 12; วีระพงษ์ ฉัตรวานนท์, 2535: 45-49)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา

เมื่อพิจารณาถึงการทำหน้าที่มารดาของสตรี โดยเฉพาะสังคมเมืองในประเทศกำลังพัฒนามักจะพิจารณาบทบาทการทำงานและการเป็นมารดาพร้อมกันเสมอ เนื่องจากสองบทบาทดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่ขัดแย้งต่อกัน ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปแล้ว การเลี้ยงดูบุตรในวัยทารกหรือวัยก่อนเข้าเรียนเป็นกิจกรรมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อกัน (Lloyd, 1990: 5; เกื้อ วงศ์บุญลิน, 2534: 5) เนื่องจากในสังคมเมือง การทำงานเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัวของสตรีกลายเป็นสิ่งจำเป็น กล่าวคือ แรงจูงใจจากการทำงานที่ได้รับค่าจ้างหรือเงินเดือนเพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัว มีมากกว่าแรงจูงใจในเรื่องคุณค่าของบุตร งานที่ทำมักเป็นงานในโรงงาน สำนักงาน หรือบริษัทห้างร้าน ที่มักกีดกันเด็กๆ และมีตารางเวลาการทำงานที่แน่นอนตายตัว อีกทั้งสถานที่ทำงานอยู่ไกลจากบ้าน สตรีต้องใช้เวลาในการเดินทาง และอยู่ในที่ทำงานวันละกว่า 10 ชั่วโมง ลักษณะงานดังกล่าวไม่เอื้อให้สตรีสามารถกระทำไปพร้อมๆ กับการเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ผู้เป็นมารดาต้องเผชิญกับบทบาทที่ขัดแย้งกันระหว่างการทำงานกับการเป็นมารดา ในสถานการณ์เช่นนี้สตรีส่วนใหญ่มักจะเลือกตัดสินใจจำกัดขนาดครอบครัวของตนให้มีขนาดเล็ก (Oppong, 1982: 3-4, 24; Oppong, 1983: 548-553) และสตรีอาจตัดสินใจเลี้ยงดูบุตรด้วยนมผสมแทนการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา เพื่อช่วยบรรเทาบทบาทที่ขัดแย้งดังกล่าวให้เหลือน้อยที่สุด

แต่ในสังคมชนบทหรือประเทศกำลังพัฒนา สถานที่ทำงานของมารดาและตารางการทำงานมีความยืดหยุ่นมากกว่า ทำให้สตรีสามารถกระทำไปพร้อมๆ กับการเลี้ยงดูบุตรได้ เช่น งานด้านเกษตรกรรม หรืองานที่ทำอยู่ในบ้าน บทบาทที่ขัดแย้งกันระหว่างการทำงานกับการเป็นมารดาจะไม่ขัดแย้งกัน ความขัดแย้งของการทำหน้าที่มารดากับการทำงานอาจจะแตกต่างไปจากประเทศอุตสาหกรรมบ้าง ทั้งนี้เพราะหน้าที่การทำงานเชิงเศรษฐกิจและการดูแลบุตรยังคงมีความสำคัญพอๆ กัน ไม่มีความเด่นชัดในหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งเหมือนในสังคมอุตสาหกรรม (Hamilton et al., 1981 อ้างใน Huffman, 1984: 176; Presser, 1989: 524; Standing, 1983: 418; Stycos and Weller, 1967: 201-217; Azumi, 1960; Weller, 1969; Hasada, 1971; Hass, 1972 อ้างถึงใน Mason and Polan 1981: 551; Connelly, 1992: 17) บทบาทที่ขัดแย้งกันนี้ Lloyd (1990: 5) แสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า การทำงานนอกบ้านเพื่อค่าจ้างของสตรีจะเกิดการขัดแย้งกับการเลี้ยงดูบุตรมากที่สุดในกลุ่มสตรีที่มีบุตรมีอายุ

อยู่ในช่วงก่อนวัยเรียน หรืออาจกล่าวได้ว่าโดยเฉพาะช่วงให้บุตร เพราะเป็นวัยที่ต้องการการเอาใจใส่ดูแลจากมารดามากกว่าเด็กวัยอื่น

ในชนบทของประเทศไทยจะพบว่า ความขัดแย้งระหว่างบทบาทของการเป็นมารดาและการทำงานมีน้อย (Goldstein, Goldstein, and Tirasawat, 1972: 25; นิพนธ์ เทพวัลย์, 2524: 88) ดังเช่นที่พบเห็นโดยทั่วไปในชนบทไทยว่าสตรีจะนำบุตรไปด้วยในขณะที่ตนทำงานในทุ่งนา เมื่อบุตรร้องผู้เป็นมารดาก็สามารถละจากงานที่ทำมาหาบุตร หรือดูแลบุตรได้ในช่วงที่เด็กยังไม่หย่านมมารดา หรือช่วงที่เด็กยังไม่เข้าโรงเรียน (Podhisita et al., 1990: 39-40) ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยไม่ได้มีข้อห้ามเด็กปรากฏตัวในที่สาธารณะ โดยเฉพาะการให้นมเด็กในที่สาธารณะ ดังเช่นบางประเทศในประเทศอุตสาหกรรม (Oppong, 1983: 564)

ในการศึกษารุ่นนี้ ได้ทบทวนถึงผลงานวิจัยที่ผ่านมามีทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางด้านการทำงานของสตรีที่มีผลต่อการเลี้ยงดูบุตร โดยเฉพาะระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา โดยพิจารณาถึงลักษณะงานของสตรี อาชีพหรือสถานภาพการทำงาน ของสตรี พอดีสรุปได้ดังนี้

1. อาชีพและลักษณะงานของสตรี

การประกอบอาชีพทำให้สตรีมีรายได้ และได้ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ครอบครัว เพื่อให้มีอำนาจซื้อสินค้าและบริการต่างๆ ที่มีคุณภาพและเพียงพอกับความต้องการของสมาชิกในครอบครัว แต่ในขณะที่เดียวกันการทำงานของมารดาอาจทำให้มารดามีเวลาให้กับบุตรน้อยลง (Hein, 1982: 2; Connelly et al., 1991: 23) ลักษณะงานที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้สตรีมีระยะเวลาที่จะให้บุตรแตกต่างกัน กล่าวคือ สตรีที่มีอาชีพบริหารหรือทำงานนอกบ้าน เช่น สตรีที่ทำงานในโรงงาน ประกอบอาชีพวิชาชีพ เลี้ยงสัตว์ จะมีระยะเวลาเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาลดลง (Butz et al., 1981; Popkin and Solon, 1976; Popkin, 1980 อ้างใน Huffman, 1984: 176; Winikoff et al., 1988: 30)

ดังเช่นการศึกษาในประเทศฟิลิปปินส์พบว่า สตรีที่ทำงานในครอบครัวและสตรีที่ไม่ทำงาน อัตราการให้นมมารดาจะไม่แตกต่างกัน แต่แตกต่างกับสตรีที่ทำงานนอกบ้าน กล่าวคือ สตรีที่ทำงานนอกบ้านมักจะไม่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา และส่วนใหญ่จะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาสั้นเพียง 3-4 เดือน (Popkin and Solon, 1976: 556; Ho, T.J., 1979: 660) และจากการศึกษาของ Davanzo and Lee ในมาเลเซีย (1978 อ้างใน

Huffman, 1984: 177) พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพค้าขายในบ้าน หรือการผลิตอื่นๆ รวมทั้งช่างตัดเย็บเสื้อผ้า เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาานานกว่าสตรีที่ทำงานนอกบ้าน เสมียนวิชาชีพ จากการศึกษาของ Esterik and Greina (1981: 185) พบว่า กาวที่สตรีทำงานไกลบ้าน สตรีไม่สามารถจัดตารางเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาได้ กล่าวคือ สตรีที่ไม่ได้ทำงานเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ร้อยละ 50.5 ส่วนสตรีที่ทำงานเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเพียงร้อยละ 38.1 เท่านั้น และเมื่อสตรีออกไปทำงานนอกบ้าน สตรีจะให้นมผสมและอาหารเสริมทันที

เช่นเดียวกับ Hirschman and Bulter (1981: 39-49) ทำการศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีในอเมริกาปี 1965 และการสำรวจประชากรในปี 1973 พบว่า ในช่วงปี 1945-1950 จำนวนสตรีที่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาจนถึง 6 เดือนนั้นลดลงจากเดิม และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อสถานการณ์เช่นนี้คือ อาชีพและลักษณะงานของสตรี กล่าวคือ สตรีที่ประกอบอาชีพเสมียน ค้าขาย จะไม่เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา โดยที่ระยะเวลาเฉลี่ยของการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาทั่วประเทศสำหรับการเลี้ยงบุตรคนแรก 3.8 เดือน และ 4.2 เดือน สำหรับบุตรคนต่อมา ส่วนสตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำงานบ้าน หรือสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ จะมีระยะเวลาในการให้นมบุตร 4.5, และ 4.2 เดือน ตามลำดับ สตรีที่ประกอบอาชีพบริการ เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเพียง 3.5 เดือน ส่วนสตรีที่ประกอบอาชีพเสมียนและวิชาชีพนั้น เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา 3.7 เดือน และ 3.9 เดือน ตามลำดับ และสอดคล้องกับการศึกษาในประเทศศรีลังกา บราซิล ไต้หวัน และมาเลเซีย พบว่า การทำงานของสตรีจะมีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา โดยเฉพาะสถานที่ทำงานที่อยู่ไกลบ้านจะมีผลมากในการให้นมบุตรในช่วงแรก (0-6 เดือน) กล่าวคือ โดยส่วนใหญ่แล้วสตรีจะให้นมบุตรคนแรกประมาณ 1-4 เดือน (Akin et al., 1981: 293-295, 303; Anderson, Waller and Tavares, 1984: 128; Millman, 1985: 62-63, 67-68) สตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ (แม่บ้าน) มักจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาานานกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน เพราะการทำงานในบ้านนั้นเอื้อต่อการดูแลบุตร

สำหรับประเทศไทยพบว่า สตรีจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นส่วนใหญ่ บางรายอาจเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานถึง 2 ปี และระยะเวลาเฉลี่ยในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาในเขตเมืองจะสั้นกว่าในเขตชนบท จากการศึกษาของ Knodel and Debavalya (1981: 355-377) โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระหว่างปี 2512-2522 พบว่า แนวโน้มของระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาลดลง พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพต่างกันจะมีระยะเวลาการให้นมบุตรต่างกัน กล่าวคือ สตรีที่ทำงานนอกบ้าน จะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานาน 15.1 เดือน ส่วนสตรีที่ทำงานในบ้านและสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาจนถึง 19.8 เดือน และ 16.8 เดือน ตามลำดับ กล่าวได้ว่าสตรีที่ทำงานนอกบ้านจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาน้อยกว่าสตรีที่ทำงานในบ้านและสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ และพบว่าสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพ เหมียน และรับราชการ จะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาล้นกว่ากลุ่มอื่น

นอกจากนี้งานวิจัยส่วนใหญ่พบว่าสาเหตุที่ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาลดลง เพราะมารดาต้องกลับไปทำงานนอกบ้าน และพบว่าอาชีพของมารดามีผลหรือมีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา กล่าวคือ จากการศึกษาในประเทศไทยพบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในบ้าน จะมีการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา เป็นระยะเวลาสั้นกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพ ค้าขาย และบริการ (จวิธาวัตร คมพยัคฆ์, เนตรทราย รุ่งเรืองธรรม และยุพิน จันทร์ศต, 2525: 66, 101, 121; เฉลิมศักดิ์ สุภาพผล, 2526: 78, 96; นวลตา วันเจริญ, 2529: 139; วลัยทิพย์ สาขลวิจารณ์, 2525: 55-56; สมชาย ดวงค์เดช และคณะ, 2525: 77; สมหมาย ฤงสูววรรณ และคณะ, 2523: 262-268; Chutima Sirikulchayanonta, 1991: 214; Panee Vong-Ek, 1990: 34; Winikoff et al., 1988: 19, 29-32)

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาในต่างประเทศ เช่น ประเทศจีน ประเทศอังกฤษ ประเทศฟินแลนด์ พบว่า ถ้าสถานที่ทำงานอยู่ใกล้บ้าน และสถานที่ทำงานมีเวลายืดหยุ่น หรือมีการทำงานบางช่วงเวลา สตรีก็จะสามารถให้นมบุตรและมีระยะเวลาให้นมบุตรนาน (Chung, 1979; Jelliffe, 1979; Popkin, 1980; Wray, 1975 อ้างใน Esterik P.V. and Greiner T., 1981: 186)

จากข้อค้นพบต่างๆ ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาจะแปรผันไปตามอาชีพและสถานที่ทำงานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ โดยปกติสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพหรือทำงานใดๆ จะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่ทำงาน สตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมน่าจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพ เหมียน และรับราชการ และหากพิจารณาไปถึงลักษณะของการทำงานก็พบว่า

สตรีที่ประกอบอาชีพ เกี่ยวกับในภาคเกษตรกรรมมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม หรือสตรีที่ประกอบอาชีพนอกบ้าน

2. สถานภาพการทำงานของสตรี

นอกจากลักษณะงานอาชีพแล้ว สถานภาพการทำงานของสตรียังเป็นตัวกำหนดที่สำคัญต่อระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ทั้งนี้งานวิจัยที่พบว่า สตรีที่ทำงานเพื่อธุรกิจของครัวเรือน หรือประกอบอาชีพอยู่ที่บ้าน เช่น มีธุรกิจส่วนตัวจะเป็นการเพิ่มโอกาสให้สตรีได้แสดงบทบาทการเป็นมารดาไปพร้อมๆ กับความมีบทบาททางเศรษฐกิจได้ด้วย เพราะการทำงานในสถานที่ที่มีความยืดหยุ่นทั้งเวลาและสถานที่ทำงาน (Connelly et al., 1991: 11; Vipap Prachuabmoh, 1991: 132) อาจทำให้สตรีมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่มีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้างของรัฐบาลและเอกชน เพราะสตรีในกลุ่มนี้มีโอกาสได้เลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาได้เต็มที่ในช่วงลาคลอดเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาในสหรัฐอเมริกา พบว่าในครอบครัวที่มีลูกต้องดูแลอย่างใกล้ชิด พ่อแม่จะใช้กลยุทธ์การสลับเปลี่ยนเวลาหรือลดชั่วโมงการทำงาน เช่น นิยมเปลี่ยนมาเป็นการทำงานเป็นช่วงเวลา หรือทำงานมาทำที่บ้าน รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนงานเป็นการหันมาทำธุรกิจของตนเองมากขึ้น เพื่อจะได้มีโอกาสดูแลบุตรด้วยตนเองได้ หรือมีเวลาใกล้ชิดบุตรมากขึ้น และมีสตรีบางคนถึงกับยอมหยุดงานชั่วคราว เพื่อให้เวลากับบุตรของตน (Presser, 1987; Christensen, 1988; Macpherson, 1988 อ้างใน Connelly, 1992: 18-19) และผลการศึกษาของ Connelly (1992: 27) เองก็สนับสนุนว่าความมีบุตรเล็กๆ ที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญทำให้สตรีหันมาทำธุรกิจของตัวเอง ทั้งนี้เพราะตระหนักถึงความสำคัญในการเลี้ยงดูบุตร และยอมรับว่างานที่เป็นธุรกิจส่วนตัว หรืองานที่ทำอยู่ที่บ้าน จะช่วยให้ตนเองมีเวลาที่จะดูแลบุตรได้อย่างใกล้ชิดด้วยตนเองได้นั่นเอง โดยเฉพาะช่วงที่เด็กควรได้นมมารดา

ในทำนองเดียวกัน จากผลการศึกษาในประเทศไทยของ Knodel, and Debavalya (1980: 369) เมื่อแบ่งลักษณะการทำงานของสตรีเป็น การทำงานให้คนอื่น การทำงานเพื่อตนเองหรือครอบครัว และไม่ได้อะไร ก็พบว่าระยะเวลาการให้นมมารดามีความแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาถึงรายได้ที่ได้จากงานพบว่า สตรีที่ทำงานนอกบ้านโดยไม่ได้รับค่าจ้างนั้น จะมีระยะเวลาเฉลี่ยในการให้นมบุตรนานกว่าสตรีที่ทำงานนอกบ้าน และได้รับค่าจ้าง ทั้งนี้อาจ

เนื่องจากโดยทั่วไปในสังคมไทยสตรีส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นงานนอกบ้าน แต่ไม่ได้รับค่าจ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นการทำเพื่อช่วยเหลือกันเท่านั้น หรืออาจจะได้เป็นสิ่งของตอบแทนไม่ใช่เงินตรา อีกทั้งสตรียังสามารถนำบุตรไปทำงานได้ด้วย ทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาจึงนาน

จากข้อค้นพบดังกล่าวที่ผ่านมา ประกอบกับแนวคิดเรื่องบทบาทที่ขัดแย้งกันระหว่างการทำงานกับการเป็นมารดา (Incompatibility Roles) จึงอาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์การทำงานของสตรีที่ทำธุรกิจส่วนตัวหรือธุรกิจส่วนตัวเรื้อรัง น่าจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพลูกจ้างรัฐบาลและเอกชน

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา

การศึกษาถึงระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานั้น นอกจากจะพิจารณาถึงการทำงานแล้ว ผู้วิจัยยังให้ความสนใจกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาด้วย ซึ่งในที่นี้หมายถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของสตรี ทั้งนี้เพราะลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรนั้นมีอิทธิพลต่อการรับรู้ทัศนคติ การตัดสินใจ ต่อเหตุการณ์ และแสดงพฤติกรรมตอบโต้ต่อเหตุการณ์ต่างๆ ดังนั้นความแตกต่างในปัจจัยพื้นฐานดังกล่าว จึงน่าจะเป็นตัวกำหนดให้สตรีแต่ละคนมีความแตกต่างในการทำงาน และมีผลกระทบต่อระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาด้วย ปัจจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสตรีที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ อายุของสตรี อาชีพของสามี รายได้หรือความมั่งคั่งของครัวเรือน ระดับการศึกษาของสามี สถานะที่คลอดบุตรคนสุดท้าย และเขตที่อยู่อาศัยของสตรี ซึ่งจะเสนอรายละเอียดในแต่ละปัจจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

3.1 อายุของสตรี

การนำตัวแปรอายุเข้ามาพิจารณาด้วยเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากอายุเป็นลักษณะพื้นฐานของบุคคล อายุที่ต่างกันย่อมทำให้บุคคลมีประสบการณ์ชีวิตไม่เท่ากัน ยังผลให้เกิดการแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันด้วย การทำงานของสตรี น่าจะถูกกำหนดด้วยอายุของสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งอายุในแต่ละช่วงชีวิต เช่น อายุเมื่อคลอดบุตร เพราะสตรีที่สมรสและมีบุตรเมื่ออายุน้อย ย่อมแสดงว่าระยะเวลาที่สตรีอยู่ในระบบการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงานอาจน้อยกว่าสตรีที่สมรส และมีบุตรเมื่ออายุมาก รวมทั้งสะท้อนถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่น่าจะต่ำ

กว่าด้วยสตรีที่อายุน้อยอาจจะมีโอกาสที่จ้าง หรือเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตมากกว่าที่จะเป็น เจ้าของหรือผู้ประกอบการ ดังนั้นระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาของสตรีที่อายุน้อย น่าจะสั้นกว่าสตรีที่มีอายุมาก ในทางกลับกันสตรีที่มีอายุน้อย ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ตำแหน่งยังต่ำกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่าอาจจะสามารถใช้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาได้นานกว่า อย่างไรก็ตาม ยังมีปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น แบบแผนลักษณะอาชีพ การทำงาน สังคม เป็นต้น ทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาแตกต่างกัน

สำหรับในประเทศไทยนั้น การศึกษาที่ผ่านมายังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดถึงความสัมพันธ์ระหว่างอายุของสตรีกับระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา และโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างอายุของสตรี การทำงานและระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ดังนั้นจึงน่าที่จะมีการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวว่า เมื่ออายุของสตรีมาพิจารณาในฐานะตัวแปรควบคุม จะมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานและระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาอย่างไร

3.2 อาชีพของสามี

อาชีพของสามีและการทำงานของสตรีน่าจะมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจาก การพิจารณาฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว อาชีพของสามีก็บ่งบอกถึงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของครอบครัวด้วย อาชีพของสามีจะเป็นตัวแปรกำหนดว่า สตรีจำเป็นต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานหรือไม่ โดยเฉพาะในเขตเมือง สามีภรรยา มักจะทำงานที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน เช่น สามีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพจะมีภรรยาประกอบอาชีพเดียวกัน มากกว่าที่จะมีภรรยาประกอบอาชีพอื่น (ระพีพรรณ หุ่นพานิช, 2519: 39-41; เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2534: 28) Nibhon Debavalya (1975: 22) ได้กล่าวไว้ว่า สตรีมีแนวโน้มจะสมรสกับชายที่มีระดับการศึกษาเท่ากันหรือสูงกว่า ซึ่งสามีที่มีระดับการศึกษาสูง มีโอกาสในการเลือกประกอบอาชีพและทำงานมากกว่าสามีที่มีระดับการศึกษาต่ำ ทำให้ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างมั่นคง ดังนั้นสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพวิชาชีพน่าจะประกอบอาชีพวิชาชีพด้วย จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าสตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาล้นกว่าสตรีที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ดังนั้นสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพวิชาชีพ หรือเสมียน น่าจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาล้นกว่าสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพอื่น ๆ

จากการศึกษาในการศึกษาในประเทศอเมริกาและโบลิเวีย พบว่าสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพวิชาชีพ บริหาร จะมีระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาสั้นกว่าสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพเกษตรกรรม (Hirschman C. and Butler M. 1981: 49; Sommerfelt E.A. et al., 1991: 50)

แต่ยังมีการศึกษาที่พบว่า สตรีที่มีสามีประกอบอาชีพวิชาชีพ สตรีไม่มีความจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านหลังจากสมรสแล้ว Kensall and Mitchell (1959: 24) พบว่า สัดส่วนกาทำงานของสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพวิชาชีพจะต่ำกว่าสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพดังกล่าวเป็นงานที่มีรายได้สูง สตรีจึงมีแนวโน้มที่จะหยุดทำงานหรือลาออกจากงานเพื่อที่จะได้ดูแลบุตรได้อย่างเต็มที่ ทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่มีสามีประกอบอาชีพด้านการขนส่ง งานประเภทที่ใช้แรงงาน เพราะสตรียังคงต้องออกไปทำงานเมื่อมีบุตร เนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจนับบับังคับ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของสามี การทำงานของสตรีและระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้จึงได้ศึกษาเพิ่มเติมว่า การทำงานของสามีมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาหรือไม่ อย่างไร

3.3 ระดับการศึกษาของสามี

ระดับการศึกษาของสามีก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งซึ่งมีผลกับการทำงานของสตรี ซึ่ง Oppenheimer (1982: 266) กล่าวว่า ระดับการศึกษาของสามี เป็นตัวชี้วัดประเภทอาชีพและระดับรายได้ โดยเฉพาะสตรีที่มีระดับการศึกษาสูง สามีย่อมมีโอกาสประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงและมีรายได้สูง เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในครอบครัว สตรีสามารถจะออกจากงานหลังสมรสได้ ดังนั้นระดับการศึกษาที่สูงของสามีจึงน่าจะมีผลทำให้สตรีเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาสั้น เนื่องจากสตรีสามารถจะออกจากงานได้ในช่วงที่บุตรยังเล็ก ดังเช่นในต่างประเทศจะพบว่าการทำงานเป็น 2 ช่วง (Bi-model) หรือ Dominant pattern (Yeandle, 1984: 62-64) กล่าวคือ สตรีจะออกจากงานมาดูแลบุตรเมื่อบุตรยังเล็ก และจะกลับเข้าทำงานหลังจากบุตรเข้าโรงเรียน ในขณะที่สตรีที่มีระดับการศึกษาจะกับต่ำ ย่อมขาดโอกาสที่จะเลือกอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้สูง สตรีจึงมีความจำเป็นต้องทำงานตลอด เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ (วิวัฒน์ แดงสังวาลย์, 2522: 51) นอกจากนี้ นุชรา บุณยาน (2531:

110) ศึกษาบทบาทของบิดาในการเสริมมารดาในการเลี้ยงดูทารกของบิดาที่พหุบุตรอายุ 2 เดือน มาจับคู่มุมกันโรคที่ศูนย์อนามัยแม่และเด็ก เขต 7 ราชบุรี พบว่า บิดาที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีบทบาทเสริมมารดาในการเลี้ยงดูบุตรน้อยกว่าบิดากลุ่มอื่นๆ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สตรีที่มีสามีระดับการศึกษาต่ำ น่าจะมีระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาล้นกว่าสตรีที่มีสามีระดับการศึกษาสูง

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา สรุปลงได้ว่าสตรีที่มีสามีระดับการศึกษาสูงจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลา นานกว่าสตรีที่มีสามีระดับการศึกษาต่ำ อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึงข้อสรุปความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา เมื่อควบคุมด้วยระดับการศึกษาของสามียังมีน้อย ดังนั้นจึงน่าที่จะศึกษาเพื่อให้เป็นข้อมูล ประจักษ์ต่อไป

3.4 สถานภาพทางทรัพย์สินของครัวเรือน

ระดับความมั่งคั่งของครัวเรือน เป็นดัชนีแสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน และเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่จะส่งผลต่อการทำงานของสตรีว่าสตรีจำเป็นต้องทำงานหรือไม่ เพราะถ้ารายได้ของครอบครัวสูง สตรีไม่จำเป็นต้องทำงานและสามารถลาออกจากงานเพื่อมาดูแลบุตร ทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานาน (Lehrer and Kawasaki, 1985 อ้างใน Leibowitz et al., 1988: 207) สตรีที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำก็จำเป็นต้องทำงานตลอด เพื่อให้รายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาล้นกว่าสตรีที่มีระดับความมั่งคั่งสูง (ฐานะทางเศรษฐกิจสูง) แต่ยังมีการศึกษาบางอย่างที่พบว่าสตรีที่มีความเป็นอยู่ในระดับมั่งคั่งสูงจะเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาเป็นระยะเวลาสั้น เพราะกลัวว่าทารกทรงจะเสีย (Knodel J. and Debavalya N., 1980: 374) และสตรีกลุ่มนี้มักจะมีสถานภาพการทำงานสูงเป็นนายจ้างและเจ้าของกิจการ

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา ยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา ในกลุ่มสตรีที่มีระดับความมั่งคั่งทางครัวเรือนเท่ากันหรือต่างกัน ดังนั้นจึงน่าสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวว่าเป็นอย่างไร

3.5 เขตที่อยู่อาศัย

เขตเมืองและเขตชนบทในปะเทศกำลังพัฒนา มีความแตกต่างกันอย่างมากในด้านสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ลักษณะทางประชากร และสภาพทางกายภาพอื่นๆ เป็นผลให้ผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตเมืองมีลักษณะเฉพาะตัวและพฤติกรรมแตกต่างไปจากผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตชนบท นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยนี้มาก ในประเทศไทยจากการศึกษาของ Knodel J. and Debavalya N. (1980: 373-388) พบว่า ระยะเวลาที่สตรีเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาในเขตชนบทจะมีระยะเวลานานกว่าสตรีที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

ในทำนองเดียวกัน การศึกษาในต่างประเทศพบว่า สตรีที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตเมืองจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาลึกลงกว่าสตรีที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตชนบท หรือมีระดับความเป็นเมืองต่ำกว่า (Hirschman C. and Buttler M., 1981: 47; Sommerfelt E.A. et al., 1991: 50) ทั้งนี้อาจเพราะว่าในเขตเมืองนั้นสตรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพวิชาชีพ เสมียน และงานส่วนใหญ่เป็นงานในโรงงาน ห้างร้าน ซึ่งมีเวลาทำงานตายตัว สตรีจะมีโอกาสดูแลบุตรได้เต็มที่ก็เฉพาะในช่วงลาคลอดเท่านั้น และในอดีตกฎหมายอนุญาตให้ลาเพียง 1 เดือนเท่านั้น แต่ในชนบทสตรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลักษณะของงานเอื้อให้นำบุตรไปทำงานได้ในขณะที่ทำงาน ทำให้มีระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

เมื่อพิจารณาถึงเขตที่อยู่อาศัยของสตรีจำแนกตามภาค พบว่า สตรีที่อยู่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานที่สุด 18.7 เดือน รองลงมาคือ ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคกลาง ตามลำดับ และพบว่าระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาของสตรีในเขตกรุงเทพมหานครต่ำสุดเพียง 4.5 เดือน (เนภาพร ชโยววรรณ, 2532ก: 23) จากการศึกษาของ Podhisita, Chai et al. (1990: 36-37) พบว่า สตรีในเขตชนบทจะหยุดงานโดยเฉลี่ย 2-3.7 เดือนเท่านั้น หลังจากนั้นก็จะกลับเข้าทำงานเหมือนเดิม โดยที่นำบุตรไปด้วย จึงทำให้ระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีในเขตเมือง

ดังนั้นจึงควรศึกษาเพิ่มเติมถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา เมื่อนำตัวแปรเขตที่อยู่อาศัยหรือภาคมาพิจารณาด้วยว่า สตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร โดยเฉพาะในเขตเมือง

3.6 สถานที่คลอดบุตรคนสุดท้าย

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า สตรีที่คลอดบุตรที่บ้านของตนและบ้านญาติ เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดานานกว่าสตรีที่คลอดบุตรที่โรงพยาบาลของรัฐและเอกชน (Knodel and Debavalya, 1980: 370; Winikoff, Castle and Laukaran, 1988, 35: 49; นภาพร ชัยวราชม และคณะ, 2532ก: 27) ทั้งนี้อาจเนื่องจากสตรีที่ใช้บริการของรัฐได้รับการ แนะนำให้ เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาและนมผสมร่วมกัน โดยทั่วไปแล้ว สตรีที่อาศัยในเขตเมือง ส่วนใหญ่จะคลอดบุตรที่โรงพยาบาลของรัฐและเอกชน สตรีเหล่านี้จะประกอบอาชีพวิชาชีพ เฝ้ายน มากกว่าอาชีพเกษตรกรรมตั้ง ตั้งนั้นจึงทำให้สตรีที่คลอดบุตรคนสุดท้ายที่โรงพยาบาลของรัฐและ เอกชน มีระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาล้นกว่าสตรีที่คลอดบุตรคนสุดท้ายที่บ้านตนเองและ บ้านญาติ เพราะลักษณะงานหรืออาชีพของสตรีไม่เอื้อต่อการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ตั้งนั้นจึง นำที่จะทำการศึกษาเพื่อให้เป็นข้อมูลประจักษ์ต่อไปว่า เมื่อนำตัวแปรสถานที่คลอดบุตรคนสุดท้ายมา พิจารณาร่วมกันในฐานะตัวแปรควบคุม ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการ เลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงระยะเวลาเฉลี่ยในการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา
3. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ภายใต้ความแตกต่างของปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และปัจจัยอื่น ๆ

ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีที่เป็นมารดากับ ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา โดยมีขอบเขตของการวิเคราะห์ว่าสตรีแต่ละคนที่ทำงาน แตกต่างกัน มีระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร โดยพิจารณา ถึงระยะเวลาเฉลี่ยที่สตรีเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา

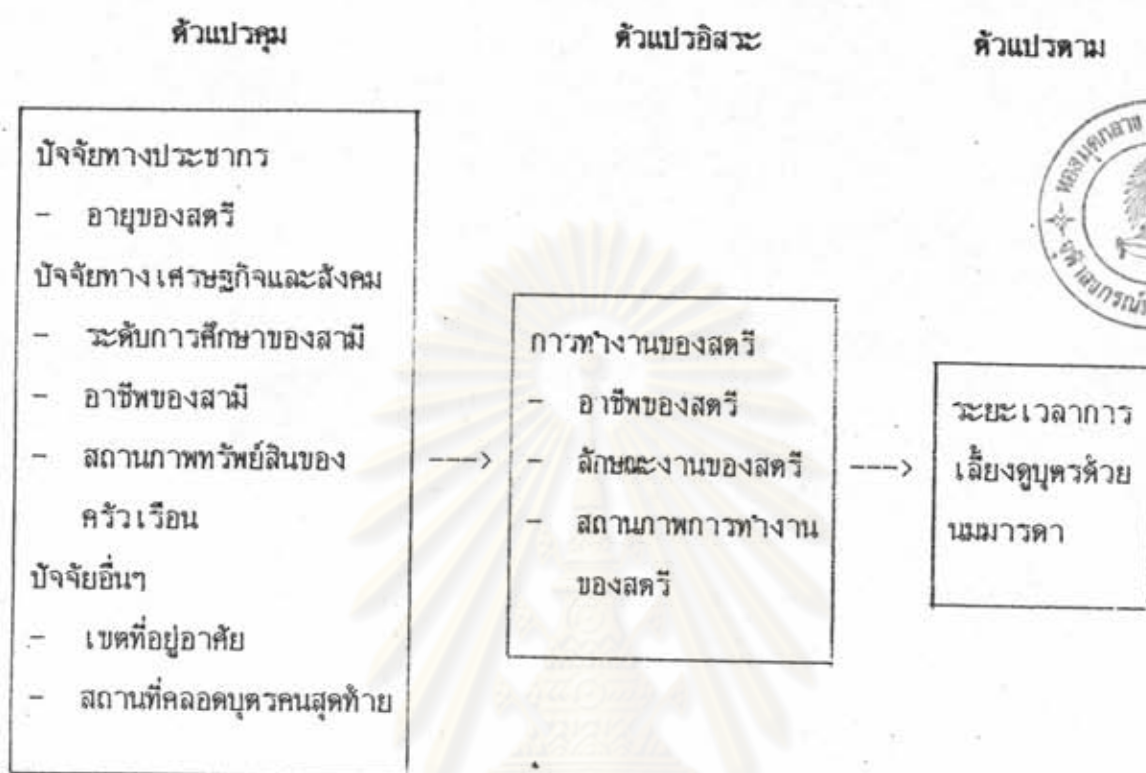
นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสนใจที่จะศึกษาว่าความแตกต่างของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสตรีจะมีส่วนกำหนดให้เกิดความแตกต่างของระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาหรือไม่ และอย่างไร การศึกษารุ่นนี้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สตรีที่มีอายุ 15-49 ปี ถึงการเลี้ยงบุตรคนสุดท้ายที่อายุไม่เกิน 60 เดือน (0-5 ปี) โดยไม่คำนึงถึงว่าปัจจุบันบุตรคนสุดท้ายมีชีวิตอยู่หรือไม่ และเพื่อป้องกันการลำเอียงในการวิเคราะห์ข้อมูล และให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่สัมภาษณ์สตรีที่ยังคงให้นมบุตรคนสุดท้ายในวันที่สัมภาษณ์ เพราะไม่สามารถทราบเวลาที่สตรีหยุดเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดาได้

กรอบการศึกษา

ในการศึกษารุ่นนี้ตัวแปรตามคือ ระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ตัวแปรอิสระคือ อาชีพ ลักษณะงานของสตรี และสถานภาพการทำงานของสตรี และตัวแปรควบคุมคือ ลักษณะทางประชากร ได้แก่ อายุของสตรี ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ระดับการศึกษาของสตรี ระดับการศึกษาของสามี สถานภาพทางทรัพย์สินของครัวเรือน อาชีพของสามี และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องคือ เขตที่อยู่อาศัยของสตรี สถานที่คลอดบุตรคนสุดท้าย โดยจะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรด้านการทำงานของสตรีที่อาจมีผลต่อระยะเวลาการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา ดังในกรอบการศึกษาตามแผนภาพที่ 1

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 1 กรอบการศึกษาการทำงานของสตรีกับระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา

สมมติฐานการศึกษา

สมมติฐานหลัก

สตรีที่มีอาชีพ ลักษณะของงาน และสถานภาพการทำงานต่างกัน น่าจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาแตกต่างกัน

สมมติฐานย่อย

1. สตรีที่ลักษณะงานนอกภาคเกษตรกรรม น่าจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาสั้นกว่า สตรีที่ลักษณะงานในภาคเกษตรกรรม และสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ
2. สตรีที่ประกอบอาชีพวิชาชีพ ค่าขายและบริการ น่าจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาสั้นกว่า สตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

3. สตรีที่มีสถานภาพการทำงาน ลูกจ้างรัฐบาล ลูกจ้างเอกชน น่าจะมีระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดาสั้นกว่า สตรีที่เป็นนายจ้างหรือผู้ที่ทำงานส่วนตัว ผู้ทำให้ครอบครัวโดยไม่ได้ค่าจ้าง และสตรีที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การวิจัยครั้งนี้จะช่วยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา
2. ข้อมูลจากการวิจัยครั้งนี้ อาจช่วยในการวางนโยบายด้านสวัสดิการเพื่อสตรีในแต่ละอาชีพให้เหมาะสมกับการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา
3. ผลของการวิจัยครั้งนี้ อาจช่วยเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการหาแนวทางและพิจารณาการให้ความช่วยเหลือแก่สตรีแต่ละอาชีพ เกี่ยวกับระยะเวลาการให้นมบุตรได้อย่างเหมาะสม การที่ได้ทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการทำงานของสตรี และระยะเวลาการเลี้ยงดูบุตรด้วยนมมารดา จะเป็นประโยชน์ในการวางนโยบายเพื่อส่งเสริมการทำงานของสตรีให้เหมาะสม และไม่ขัดกับภาระหน้าที่ที่จะให้การดูแลบุตร เพื่อที่รัฐบาลจะได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับชั่วโมงการทำงานของสตรีให้เหมาะสมกับประเภทและชนิดของงาน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย